

„USTAŠKE DEMONSTRACIJE“ U SPLITU NA BADNJU NOĆ 1984. GODINE*

Davor MARIJAN
Hrvatski institut za povijest
Zagreb, Hrvatska

UDK: 343.3(497.5 Split)“1984“
DOI: 10.21857/90836cz0ky
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 11. svibnja 2022.

Na Badnju noć 1984. godine u Splitu manja skupina uglavnom alkoholiziranih maloljetnika napravila je izgređ koji su službe unutarnjeg reda u svom izvješću samo spomenule. Bez ikakvog realnog utemeljenja, Jugoslavenska narodna armija je izgređ proglasila napadom na sebe i pretvorila ga u slučaj koji je imao odjek u cijeloj Jugoslaviji. O izgređu je nekoliko puta raspravljao i politički vrh Saveza komunista Hrvatske koji je prihvatio armijsku interpretaciju izgređa i smijenio rukovodeću strukturu službi unutarnjeg reda u Splitu.

Gljučne riječi: Split, Jugoslavenska narodna armija, Savez komunista Hrvatske, kleronacionalizam, maloljetnička delikvencija.

UVOD

U Zagrebu, na Šetalištu Karla Marxa broj 14, u zgradi Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) zvanog „Kockica“ sastalo se 7. siječnja 1985. Predsjedništvo Centralnog komiteta (Predsjedništvo CK SKH) na svojoj redovnoj sjednici. Na zatvorenom dijelu sjednice Mika Špiljak, predsjednik Predsjedništva, obavijestio je sudionike da ga je u subotu 29. prosinca 1984. osobno nazvao „šef Kosa Jugoslavije“, odnosno general Jere Grubišić, i informirao da mu je admiral Branko Mamula, savezni sekretar za narodnu obranu, naredio da istraži što se zbililo u Splitu na Badnjak. Špiljak je tada bio u Sisku i kontaktiranje preko vikenda pokazuje koliko je u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA) pridavana važnost izgređu koji je tada već prerastao u „slučaj“ o kojem su informirana najviša savezna rukovodstva: Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Predsjedništvo Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.¹

* Rad je nastao u sklopu projekta *Rat, žrtve, nasilje i granice slobode u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća – WarVic* (IP-2019-04-6673), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

¹ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, arhivski fond 1220 Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (dalje HR-HDA-1220), Dokumentacija, povjerljivi spisi (dalje D-P) 3906: Magnetofonski zapisnik sa 132. sjednice PCKSKH od 7. 1. 1985., 19/1.

Izgred se zbio na samom kraju godine koju je u Hrvatskoj obilježila snažna ideološka ofenziva SKH protiv neprihvatljivih pojava u kulturi, a čiji je vrhunac u prvoj polovici godine bila poznata *Bijela knjiga*, te krajnje zaoštreni odnosi s Katoličkom crkvom zbog održavanja Nacionalnog euharistijskog kongresa čija je kulminacija bila 9. rujna 1984. na proslavi u svetištu Marija Bistrica. Na razini Jugoslavije, pobuna Albanaca na Kosovu 1981. otvorila je problematiku međunacionalnih odnosa, a potom i ustavne kompozicije Jugoslavije. Uz ekonomsku krizu koja je počela 1979., a čiji se kraj potkraj 1984. nije ni nazirao, najveću pozornost te godine privuklo je suđenje šestorici osoba koje su po kategorizaciji režima bili anarholiberali. Proces je imao nepovoljan odjek u inozemstvu i potakao stvaranje intelektualne opoziciji u Srbiji. Političke prilike u društvu bile su pogodne za novi „slučaj“.²

PRETVARANJE MALOLJETNIČKOG IZGREDA U „SLUČAJ“ ORGANIZIRANOG NAPADA NA ARMIJU

Rekonstrukcije izgredda, koje su sačinili Centar Službe državne sigurnosti (SDS) Split i Uprava bezbjednosti JNA, razlikuju se u opisu konteksta, intenzitetu i broju sudionika. Prema podacima SDS-a Centar Split, u noći s 24. na 25. prosinca 1984. skupina mladića i djevojaka je na križanju Ulice Veselina Masleše i Ulice Ruđera Boškovića (danas križanje Ulice R. Boškovića i Ulice Matice hrvatske) „vrijeđala nacionalne, patriotske i socijalističke osjećaje građana, pjevanjem nacionalističkih i šovinističkih pjesama, te [su] remetili javni red i mir“. Izgred se zbio pri ilegalnom održavanju trka automobila i motorkotača što je bio dugogodišnji običaj koji se u Splitu prakticirao na Badnju noć, a koji su redovno pratili gledatelji. Do 1982. ta su okupljanja bila na Marmontovoj ulici i Titovoj obali, tj. u samom središtu Splita, da bi se nakon novog prometnog režima preselili u Paićevu, a 1984. u Maslešinu ulicu „koja je zbog dvostrukih zavoja atraktivna za ‘moto-trke’“.³ Taj dio grada zove se Visoka i u njemu su bile i zgrade u kojima je bilo stanara iz JNA i vojarna „Dalmatinskih brigada“. U analizi JNA u potpunosti je ignoriran kontekst

² Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 489 – 496; Miroslav AKMADŽA, *Franjo Kuharić. Kardinal i vlast*, Zagreb, 2020., 321 – 326; Petar RISTANOVIĆ, *Iluzija moći. Srpski kritički intelektualci i komunistički režim*, Beograd, 2020., 162 – 170; Davor MARIJAN, „Cvijeće zla“ – *Bijela knjiga* Saveza komunista Hrvatske, *Časopis za suvremenu povijest*, sv. 53, br. 1, Zagreb, 2021., 7 – 42.

³ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, arhivski fond 1561 Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (dalje HR-HDA-1561): Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

zbivanja i konstatirano da okupljanja na tom mjestu do tada nije bilo, pa se nije očekivalo ni procjenjivalo da do njega može doći.⁴ Konstatacija je bila odraz ustaljene prakse da se u slučajevima koji su smatrani rizičnim pojačaju mjere društvene samozaštite, a veliki vjerski blagdani tako su tretirani. Predsjedništvo CK SKH je 22. studenoga, a potom i uoči Božića 24. prosinca 1984. poslalo telefakse nižim partijskim razinama u kojem su upozoreni da pojačaju mjere društvene samozaštite i da u slučaju izvanrednih zbivanja odmah informiraju Centar CK SKH za informiranje i propagandu koji je bio središnji dio SKH za prikupljanje i distribuciju takvih podataka.⁵

Prema analizi JNA temeljenoj na izjavama očevidaca, organizirano se okupilo oko 500 do 600 osoba po nižoj, odnosno do 1000 do 2000 osoba po višoj procijeni. Starosna dob okupljenih procijenjena je od 15 do 20 godina.⁶ Prema podacima Centra SDS-a Split, okupilo se oko 250 do 300 osoba, uglavnom u dobi između 15 do 20 godina na platou iznad pivnice „Kalipso“ i knjižare „Mladost“ u Ul. R. Boškovića. Manje skupine bile su i u Ulici Veselina Masleše, nasuprot ulaza u vojarnu odakle su namjeravali promatrati utrkiavanje automobila i motorkotača. „Međutim, pojedinci i grupe narušavali su javni red i mir na način da su galamili, preglasno pjevali, bacali petarde i druge eksplozivne naprave.“⁷ U analizi JNA tvrdilo se da su okupljeni povremeno blokirali prilaze glavnom ulazu u vojarnu i garažama nekih vojnih stambenih zgrada, zbog čega su u nekoliko navrata intervenirali vojnici s prijavnice i stanari zgrada, a u „jednoj prilici i patrola milicije“. Između 22.30 i 01.30, korištena su razna pirotehnička sredstva: baklje, petarde, dimne kutije, prskalice, žabice, bombice i svjetleće rakete, koje je JNA kvalificirala kao zapaljiva i eksplozivna sredstva, „od kojih je deo bacan na neke balkone, terase i u ulaze vojnih stambenih zgrada, kao i na krov garaže u krugu kasarne“. Uz ogradu vojarne blizu garaža zapaljeno je nekoliko vatri, koje su navodno neki sudionici s upaljenim kartonima pokušavali približiti ogradi vojarne, što su vojnici maknuli od nje, a na poziv službujućeg oficira vojarne i Sekretarijata unutarnjih poslova (SUP) Split intervenirala je i vatrogasna postrojba i ugasila vatre. Nekoliko stanara vojnih zgrada tvrdilo je da su manje skupine sudionika ušle u zgrade „pod izgovorom da se sklanjaju od zime i da traže

⁴ HR-HDA-1220, PCKSKH, Političko-sigurnosna situacija (dalje PSS), kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu (strogo poverljivo).

⁵ HR-HDA-1220, D-P-3908: Centar CKSKH za informiranje i propagandu od 10. 1. 1985., Informacija o izvještavanju o stanju javnog reda i mira u toku vjerskih manifestacija za božićne praznike od strane rukovodstava SKH i nadležnih organa.

⁶ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

⁷ HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

vode“, pri čemu je bilo slučajeva blokiranja nekih liftova i nemogućnosti njihova korištenja. Na poziv stanara i službujućih vojnih tijela intervenirale su ophodnje milicije, koje nisu dublje ulazile među okupljene pa je učinak intervencije bio malen. Milicijska vozila gađana su bocama i kamenjem uz pogrдна dovikivanja. Na zahtjev službujućeg operativnog oficira Komande Vojnopomorske oblasti (VPO) intervenirala je i specijalna jedinica milicije, pa su se okupljeni razbježali i po odlasku milicije ponovno okupili. Između 23 i 24 sata, manje su skupine upale u pet ulaza vojnih stambenih zgrada pri čemu su nanijele manju štetu njihovu inventaru. „Uz sve to okupljena masa omladine je bukom, vikom i ukupnim ponašanjem drastično uznemiravala građane, narušavala javni red i mir i time provocirala pripadnike Armije i snage bezbednosti.“⁸

Za razliku od JNA koja je u okupljanju vidjela organizirani napad na sebe, Centar SDS-a Split u svojoj analizi nije potvrdio dio armijskog viđenja oko vojarne i stambenih zgrada. Prema podacima Centra SDS-a, odmah nakon ponoći u trajanju od pola sata na platou u Ulici R. Boškovića skupina mladića i djevojaka počela je pjevati pjesme zabavnog karaktera, pa pjesme o nogometnom klubu Hajduk, a nakon toga „religiozne i pjesme neprijateljskog sadržaja. Između ostalih, pjevane su i pjesme: ‘U Madridu grobnica od zlata, u njoj leži vođa od Hrvata’, ‘Ide pruga preko Perkovića, pozdravi nam Antu Pavelića’, ‘Mi Hrvati ne pijemo vina, nego krvi Srbina iz Knina’, ‘Ante Pavelić, ša-la-la’, te više puta uzvikivali – ‘Mi Hrvati!’“⁹ Oko repertoara pjesama SDS i JNA donekle se slažu. JNA je dodala i pjesme: „Telefonske žice bruje, to nam Ante poručuje“, „Mi Hrvati ne pijemo vina, već krvi od brata Srbina“, „Visoka (područje na kojem se incident zbilo) će bit groblje partizana“, „Druže Tito, kupiću ti fiću, a mercedes Anti Paveliću“. Tvrđeno je i da je pjevanje navedenih pjesama praćeno stalnim „skandiranjem ‘Ante Pavelić, Ante Pavelić’, tako što su jedni uzvikivali ‘Ante, Ante’, a drugi ‘Pavelić, Pavelić’, uz pojačanu upotrebu spomenutih zapaljivih i eksplozivnih predmeta“. Dodano je i da okupljena omladina nije reagirala „na te neprijateljske ispade“.¹⁰

Na temelju izjava i dnevnika operativnih i drugih dežurnih vojnih tijela, Uprava bezbjednosti Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (UB SSNO) u svojoj je analizi tvrdila da je prevencija sistema općenarodne obrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ) doživjela debakl, jer se takva mogućnost uoči vjerskih blagdana trebala predvidjeti. Zakazala je koordinacija između Partije

⁸ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

⁹ HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

¹⁰ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

i njezinih političkih transmisija (Socijalističkog saveza, boračkih i omladinskih organizacija), JNA i tijela vlasti, pa je izgred iznenadio građane i druge subjekte sigurnosti i samozaštite.¹¹

Oficir bezbjednost Komande VPO-a, kapetan fregate Ljubiša Beara, kontaktirao je 25. prosinca 1984. Ivu Stipičića, zamjenika sekretara Općinskog sekretarijata unutarnjih poslova (OSUP) Splita. Prema interpretaciji JNA, Stipičić je tvrdio da se okupilo oko 300 sudionika, da javni red i mir nije narušavan u većoj mjeri no što je to ranijih godina bio slučaj i da je OSUP Split pripremio informaciju za Komitet za ONO i DSZ i Općinski komitet SKH. U JNA nisu se slagali s takvom ocjenom koja je negirala njihovu tvrdnju o organiziranom napadu na njih. S predstavnicima OSUP-a Split potom je kontaktirao osobno i komandant VPO-a, admiral Božidar Grubišić, čime je JNA izgred digla na razinu iznad koje je bio samo savezni sekretar za narodnu obranu. Grubišić je također smatrao da u OSUP-u ublažavaju ocjenu izgreda. O izgredu i razlikama u ocjeni između Komande VPO-a i OSUP-a Split navečer je informiran i SSNO u Beogradu. Nakon što je upoznat s izvješćem Komande VPO-a, načelnik Generalštaba JNA, general-pukovnik Petar Gračanin, 26. prosinca naredio je admiralu Grubišiću da se slučaj potpuno ispita, poduzmu nužne mjere i o njemu dostavi detaljno izvješće.¹²

Istog dana, 26. prosinca 1984., i Općinski komitet SKH Split izvijestio je Centar za informiranje i propagandu CK SKH o proslavi katoličkog Božića na području općine Split. Uz podatke o broju održanih ponoćnih misa i procjene broja vjernika na njima, par rečenica posvećeno je stanju javnog reda i mira:

„U toku noći na tri mjesta u gradu, grupe od oko stotinjak mladih ljudi narušavale su javni red i mir zbog pokušaja da organiziraju ponoćne trke motor-kotača i automobila (ovakvi su pokušaji već postali svojevrsna tradicija u Splitu), ali brzim i efikasnim intervencijama milicije ovi pokušaji onemogućeni [su] već u začetku bez primjene represije. U odnosu na prethodne godine bilo je manjih ekscesa sa pjevanjem nacionalističkih pjesama. Registrirana su svega tri ovakva slučaja čiji su vinovnici bile manje grupice mladih.

Ukupno gledajući možemo ocijeniti da je ova proslava katoličkog Božića u Splitu protekla relativno mirno i u okvirima koji su u zadnjih nekoliko godina približno jednaki i ubičajeni za ovo područje.“¹³

¹¹ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

¹² HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

¹³ HR-HDA-1220, D-P-3908: Predsjedništvo općinske organizacije SKH Split, str. pov. br. 02-3/4-84 od 26. 12. 1984.

Informacija je u CK SKH primljena 27. prosinca i uklapala se u podatak koji je Centar dobio od Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove (RSUP) SRH dan ranije „da nije zabilježeno značajnije narušavanje javnog reda i mira“ u Republici „osim nekoliko pojedinačnih slučajeva (slučaj narušavanja reda i mira pjevanjem nacionalističkih pjesama i dva slučaja pisanja neprijateljskih parola)“. U tjednoj informaciji RSUP-a pisanoj 26. prosinca također je zaključeno da je stanje sigurnosti bilo povoljno s izuzetkom nekoliko slučajeva ekscesnog ponašanja „koja nisu izazvala uznemirenje građana“, s tim da je bilo „bacanja kamenja na službeno vozilo u Splitu, prilikom sprečavanja pokušaja održavanja ponoćne auto-moto vožnje ulicama grada, što je najavljevala grupa mladića“.¹⁴

Na sjednici Komiteta za ONO i DSZ mjesne zajednice „Split-3“ održanoj 27. prosinca 1984. dana je i prva politička ocjena izgreda koji se zbilo na njihovu području. Članovi komiteta bili su svi relevantni dužnosnici sustava na području mjesne zajednice.¹⁵ U ime JNA na sjednici je bio i kapetan fregate Miloje Karanović. On je bio informator sa sjednice na kojoj je većina sudionika zaključila da se radi o smišljenoj akciji unutarnjeg neprijatelja koji je proslavu božićnih blagdana iskoristio za „delovanje s kleronacionalističkih pozicija“; da je u pitanju organizirani neprijateljski rad; da je područje svjesno odabrano radi provociranja JNA i njenih pripadnika; da su „zakazali svi subjekti“ sigurnosti i samozaštite, a posebno organi OSUP-a Split, koji su i pored brojnih poziva i prijava građana bili inertni, a pri intervencijama nedovoljno energični; da je držanje pripadnika JNA u vojarni „Dalmatinskih brigada“ bilo na visini i da se nisu dali isprovocirati. Omladinskoj organizaciji prigovoreno je na pasivnom držanju i zatraženo da organizira sastanak, kritički ocjeni ponašanje omladine i pokuša identificirati nositelje neprijateljske djelatnosti. Sugerirana je i šira akcija svih osnovnih organizacija SKH u mjesnoj zajednici. Komitet je oštro osudio izgred i odlučio da se preko Koordinacionog odbora za vjerska pitanja Socijalističkog saveza radnog naroda o tome obavijeste „crkvene vlasti, i da se predloži OSUP-u Split da koordinira mere radi sprečavanja sličnih pojava i događaja ubuduće“. Manjina sudionika prihvatila je tvrdnju da je u pitanju organizirani rad neprijatelja, ali ne i da je Katolička crkva organizator, kao i da

¹⁴ HR-HDA-1220, D-P-3908: Centar CKSKH za informiranje i propagandu od 10. 1. 1985., Informacija o izvještavanju o stanju javnog reda i mira u toku vjerskih manifestacija za božićne praznike od strane rukovodstava SKH i nadležnih organa.

¹⁵ O svrsi i djelokrugu komiteta više u Milan ATELJEVIĆ, Aleksandar PETKOVIĆ, *Komiteti za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu*, Beograd, 1985.

područje Visoke nije izabrano zbog JNA već zbog toga što je najprikladnije za noćne moto-trke i najmanje kontrolirano od strane službe javne sigurnosti.¹⁶

Zbog razlika u gledištu na izgred, UB SSNO je 26. prosinca 1984. zatražila od organa bezbjednosti Komande VPO-a detaljniju provjeru slučaja i njegovo dokumentiranje, što je učinjeno tijekom istog i sljedećeg dana. Upravi bezbjednosti 28. prosinca poslana je proširena informacija s izjavama 15 svjedoka koja je potvrdila armijsko viđenje izgreda.¹⁷ S informacijom UB SSNO admiral Mamula upoznat je navečer 28. prosinca. On je ujutro 29. prosinca naredio: komandantu VPO-a da kontaktira odgovorne rukovodioce u Splitu i od njih zahtjeva sastanak Komiteta za ONO i DSZ općine Split; da se slučaj temeljito ispita i ocjeni, te u slučaju da se potvrde podatci i ocjene iz armijske informacije da se „pokrene i pitanje odgovornosti nadležnih organa“ zbog nepoduzimanja pravovremenih mjera; da se sagleda i ocjeni rad tijela Komande VPO-a; da general-major Ilija Čeranić iz Uprave bezbjednosti odmah otputuje u Split i da zajedno s komandantom VPO-a sudjeluje u rasvjetljavanju zbivanja i na sjednici Komiteta za ONO i DSZ općine Split; da ga potom o rezultatima osobno izvijeste viceadmiral Grubišić i general Čeranić; da se informacija UB SSNO od 28. prosinca odmah dostavi Miki Špiljaku, predsjedniku Predsjedništva CK SKH, Veselinu Đuranoviću, predsjedniku Predsjedništva SFRJ, Nikoli Ljubičiću, članu Predsjedništva SFRJ, Dobroslavu Čulafiću, saveznom sekretaru za unutarne poslove i Srđanu Andrejeviću, načelniku Službe državne bezbjednosti SSUP-a; kao i da se bez suglasnosti M. Špiljaka ne razgovara s crkvenim vlastima – kako je bilo zaključeno na sjednici Komiteta za ONO i DSZ Mjesne zajednice „Split-3“ 27. prosinca. „Po ovome naređenju postupljeno je odmah u celosti.“¹⁸

U 13 sati 29. prosinca „šef KOS-a“, odnosno načelnik UB SSNO-a general-potpukovnik Jere Grubišić, telefonom je informirao Miku Špiljaka o zbivanju u Splitu o kojem on ništa nije znao. U 18 sati Špiljaku je uručena i pisana informacija UB SSNO-a. Grubišićev zamjenik general Čeranić istog je dana telefonski kontaktirao s četiri visoka dužnosnika RSUP SRH-a i saznao da ih je OSUP Split informirao o ponoćnim auto i mototrckama u Splitu, narušavanju javnog reda i mira, te zaključku „da je situacija, gledano u celini, bila mirnija nego

¹⁶ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

¹⁷ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

¹⁸ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

ranijih godina“. Dužnosnici RSUP-a nisu znali za pjevanje pjesama i skandiranje Paveliću o čemu ih je informirao Čeranić. Čeranić je potom telefonom razgovarao i s Vilimom Mulcom, republičkim sekretarom za unutarnje poslove SRH, koji također nije bio informiran o tom zbivanju. Čeranić ga je upoznao i s „razlikama u oceni događaja između vojnih organa i organa OSUP Split i sa naređenjem saveznog sekretara za narodnu odbranu“.¹⁹

Uoči sjednice Komiteta za ONO i DSZ općine Split učinjen je pokušaj da JNA i čelnici OSUP-a i Centra SDS Split (radilo se o sekretaru Anti Grubišiću i načelniku Mati Andrijaševiću koji nisu poimenično spomenuti u informaciji SSNO-a) usuglase razlike u ocjeni slučaja, odnosno da se prihvati armijska interpretacija slučaja. Ocjena tijeka i sadržaja zbivanja na Badnju noć je usuglašena, „ali ocena uzroka, karaktera i težine događaja i mogućih posljedica nije usuglašena“. Čelnici OSUP-a očit su smatrali da bolje poznaju stanje u Splitu od JNA i usprkos pritisku nisu promijenili svoje mišljenje. Na sjednici Komiteta za ONO i DSZ općine Split održanoj u noći 29. na 30. prosinca 1984. bili su svi članovi osim predstavnika Saveza socijalističke omladine. Na sjednici su bili nazočni i komandant VPO-a, admiral Grubišić, general I. Čeranić i kapetan fregate LJ. Beara. Svi članovi Komiteta koji su sudjelovali u raspravi, osim kapetana bojnog broda Vukašina Medića, osporili su ocjene iz pročitane informacije Uprave bezbjednosti SSNO-a i objašnjenja prisutnih predstavnika JNA. Nije prihvaćen ni prijedlog kapetana Medića da Komitet raspravi i pitanje osobne odgovornosti zbog nepoduzimanja mjera. Komitet za ONO i DSZ tada se othrvao pritiscima iz JNA i nije prihvatio ocjene Komande VPO-a o karakteru i težini izgreda. Komitet je također zaključio da je ocjena JNA o izgredu preoštra i da nije u pitanju događaj takve težine da je o njemu trebalo raspravljati na način na koji je to raspravljano na sjednici. U JNA su zaključili da se time osporava zahtjev saveznog sekretara za narodnu obranu da se Komitet za ONO i DSZ općine Split sastane i rasvijetli događaj. Viceadmiral Grubišić stoga je 30. prosinca izvijestio admirala Mamulu o tijeku sjednice i da su razlike u ocjeni ostale.²⁰

Nakon novogodišnjih praznika Kolegij saveznog sekretara za obranu je u Beogradu 3. siječnja 1985. razmotrio slučaj i ponovio zaključke da se radi o organiziranoj neprijateljskoj djelatnosti s kleronacionalističkih pozicija, da su taj slučaj nadležna tijela u Splitu podcijenila te da je to najveći javni ispad prema JNA poslije zbivanja iz 1971. i 1981. S takvom dramatičnom ocjenom, s kojom je

¹⁹ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

²⁰ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

izgred desetak alkoholiziranih maloljetnika stavljen u razinu Hrvatskog proljeća i albanske pobune na Kosovu, SSNO je 5. siječnja informirao Predsjedništvo SFRJ, predsjednika Predsjedništva CK SKJ, članove saveznog Savjeta za zaštitu ustavnog poretka i predsjednika Predsjedništva CK SK Hrvatske. U Informaciji SSNO-a od 5. siječnja opisan je incident iz vizure JNA, a u zaključcima osporeno mišljenje struktura unutarnjeg reda i sigurnosti Splita da se nije radilo o organiziranoj i unaprijed dogovorenoj provokaciji prema JNA. Iz informacije je bilo očito da im smeta što rukovođeće strukture Splita ne prihvaćaju pokušaj admirala Mamule da se preko Komande VPO-a i Uprave bezbjednosti nametne kao glavni arbitar u tom slučaju. U završnici informacije upozoreno je da je „najopasnije to što nadležni faktori događaju nisu dali pravi značaj i o tome odmah izvestili i na odgovarajući način reagovali“ te da posebno „zabrinjava ocena Komiteta za ONO i DSZ opštine Split da događaj nije takve težine da je o njemu trebalo raspravljati na način kao što je raspravljano na sednici 29/30. XII 1984. godine, odnosno da Komitet raspravu o tome ne bi ni vodio da nije bilo zahteva saveznog sekretara za narodnu odbranu. U tom je, po našoj oceni, i suština problema.“²¹ Tu je rečenicu debelo podcrtao netko od članova Predsjedništva CK SKH koji ju je dobio na uvid, vjerojatno M. Špiljak.

Izgred u Splitu bio je jedina točka na raspravi sjednice Savjeta za zaštitu ustavnog poretka Predsjedništva SRH održane 4. siječnja 1985. na Špiljakov zahtjev.²² Na njoj su bili: Todo Ćuruvija, član Predsjedništva SRH i predsjednik Savjeta, Marijan Cvetković, član Predsjedništva SRH, Ante Marković, član CK SKH i predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SRH, Milorad Viskiće, predsjednik Društveno-političkog vijeća Sabora, te Vilim Mulc, član CK SKH i republički sekretar za unutarnje poslove sa svojim zamjenikom Zdravkom Mustaćem i pomoćnikom Nikolom Savićem. Na sjednici je prihvaćena ocjena organa bezbjednosti JNA da su „ekscesni događaji te noći u Splitu bili po opsegu i težini sigurnosno i politički značajniji nego što se vidi iz prvih informacija organa i službi unutrašnjih poslova u Splitu“. Izgred je kategoriziran kao neprijateljsko djelovanje iz vjerskih zajednica za koje je korišten i pojam kleronacionalizam, premda je priznato da nema „direktnih podataka“ da je u pitanju organizirano djelovanje. Od službi unutrašnjih poslova zatraženo je „da polaze od radne hipoteze da su ti događaji organizirani“. Naknadne provjere tijela unutrašnjih poslova pokazale su „da na kritičnim lokacijama“ u Ulici Ruđera Boškovića „nije

²¹ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 58: SSNO od 5. 1. 1985., Neprijateljska delatnost s kleronacionalističkih pozicija u Splitu.

²² HR-HDA-1220, D-SP-3907: Magnetofonski zapisnik sa 133. sjednice PCKSKH od 9. 1. 1985., 4-II/1.

bilo oštećenja objekata, liftova itd., koji bi se morali pripisati vandalizmu tokom večeri, niti je bilo odgovarajućih prijava građana SUP-u Split“. Zaključeno je i da nije bilo dovoljno suradnje između vojne i civilne službe sigurnosti, kao i vertikalnog obavještanja između Komiteta za ONO i DSZ mjesne zajednice „Split-3“ i Komiteta ONO i DSZ općine Split te nadležnih tijela Zajednice općina Split i tijela (organa) republike. Naglašeno je „da se ovakva praksa ne smije ponoviti i u tom smislu treba poduzeti odgovarajuće mjere i aktivnosti kod nadležnih organa i institucija“.²³

Mika Špiljak izgred je spomenuo na sjednici partijskog vrha Hrvatske 7. siječnja 1985. u sklopu jedne druge točke dnevnog reda. Informirao je nazočne da je do kraja prosinca dobio dvije informacije, jednu od JNA koju mu je osobno uručio general Kemal Buzaljko iz Komande 5. armije koji je bio i član CK SKH, a drugu od Komiteta za ONO i DSZ općine Split.²⁴ Informacije su različito ocjenjivale izgred, a Špiljak je smatrao da su u Komitetu za ONO i DSZ općine Split dosta omalovažili situaciju jer nisu spominjali veličanje Pavelića i vrijeđanje Tita, pa je zaključio da su to bile „ustaške demonstracije“. Smetala mu je i konstatacija iz izvješća da se nije dogodilo ništa više no što se dogodilo prethodne godine. „Znate, ako su ustaške parole moguće usred Splita, a mi kažemo nije više nego je lani bilo, onda nešto nije dobro“. Špiljak je spomenuo i da ga je 3. siječnja zvao Ali Shukria, predsjednik Predsjedništva CK SKJ „da traži od nas da mu mi kažemo šta je od svega toga istina“. Uoči sjednice Predsjedništva CK SKH, Špiljak je dobio Mamulino izvješće, odnosno informaciju SSNO-a pisanu 5. siječnja pa je nije stigao pročitati. Špiljak je potom od Tode Ćuruvije, predsjednika Savjeta za zaštitu ustavnog poretka Predsjedništva SRH, tražio da se Savjet osobno angažira i utvrdi što je istina.²⁵ Šime Pilić, izvršni sekretar CK SKH za polje idejnog rada koji je partijsku karijeru gradio u Splitu, pokušao je pojasniti okolnosti incidenta. Piliću je bilo jasno da otvara osjetljivu temu, pa se odmah na početku govora ogradio da može zvučati kao da umanjuje ispad. Bit njegova izlaganja je bio da je slučaj predimenzioniran pa Općinski komitet SKH Split ne može biti optužen za umanjivanje. Nije se složio s tvrdnjom iz informacije SSNO-a da su u pitanju

²³ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, arhivski fond 1616 Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske (dalje HR-HDA-1616), kut. 205: Skraćeni zapisnik 26. sjednice Savjeta za zaštitu ustavnog poretka od 4. 1. 1985.

²⁴ HR-HDA-1220, D-P-3906: Magnetofonski zapisnik sa 132. sjednice PCKSKH od 7. 1. 1985., 19/1; HR-HDA-1220, D-P-3907: Magnetofonski zapisnik sa 133. sjednice PCKSKH od 9. 1. 1985., 1.

²⁵ HR-HDA-1220, D-P-3906: Magnetofonski zapisnik sa 132. sjednice PCKSKH od 7. 1. 1985., 19/1-19/2.

organizirane demonstracije. Pojasnio je da je riječ o dugogodišnjem običaju noćnih utrivanja i da su se među okupljene gledatelje „ubacili nacionalisti“ koji su izvikivali parole. U pitanju je bilo 15 osoba od kojih je SUP do tada 13 identificirao. Za njega je pravi problem bio što u okupljenoj masi omladine nitko nije reagirao na te parole. Problem je bio i u nastupu JNA koja je svoje viđenje izgreda prosljedila do Predsjedništva SFRJ, pri čemu je prešla preko mišljenja Općinskog komiteta SKH u Splitu. Pilić je smatrao da se tako Organizacije SKJ u JNA i neki njezini članovi stavljaju iznad SKJ. Za Špiljaka je to bilo prozivanje JNA i otvaranje pitanja njezina ponašanja, a ne pitanje slučaja u Splitu. Odgovor Pilića da se nisu razumjeli i da bi možda najbolje bilo da on prestane s govorom pokazuje težinu Špiljakova prigovora i shvaćanje da je stao na „tanak led“, te je na koncu dodao da je njegova primjedba bila „na to da nisu bile specijalne demonstracije“ i da je zbivanje uz vojarnu bilo „slučajnost“, ali da je zbog toga „slučaj, naravno, puno teži“. Time je digresija o izgredu okončana uz Špiljakovu napomenu da ga oni u Predsjedništvu CK SKH moraju raspraviti na jednoj od sjednica.²⁶

O izgredu je bilo govora i na sjednici Predsjedništva CK SKJ održanoj 8. siječnja 1985. u Beogradu na koju je Špiljak zakasnio nekoliko sati zbog vremenskih neprilika. Špiljaku je predsjednik Predsjedništva CK SKJ Ali Shukria na sjednici rekao da na Kosovu smatraju da se to kojim slučajem desilo kod njih „ne Jugoslavija, svijet bi već bruja, a kad se kod vas u Hrvatskoj desi nikome ni riječi da kažete. A kako ćemo reći kad nismo znali!“, žalio se Špiljak na sjednici partijskog vrha Hrvatske dan kasnije.²⁷

Špiljak je po funkciji bio i član Predsjedništva SRH koje je 9. siječnja 1985. raspravljalo o izgredu na temelju: informacije SSNO-a od 5. siječnja, informacije sa sjednice Komiteta za ONO i DSZ općine Split održane 29./30. prosinca, ocjena i stavova svog Savjeta za zaštitu ustavnog poretka sa sjednice 4. siječnja te „dodatnih usmenih informacija“ koje su podnijeli Špiljak i Tode Ćuruvija. Predsjedništvo je prihvatilo ocjene i stavove Savjeta za zaštitu ustavnog poretka te u šest točki donijelo svoj pravorijek:

- 1) da je Komitet za ONO i DSZ općine Split u svojim ocjenama i stavovima događaja „potcijenio njihov politički i sigurnosni značaj, jer su ekscesni događaji (sa pozicije hrvatskog nacionalizma) te noći u Splitu bili i sigurnosno i politički opasniji nego što se je to vidjelo iz informacije organa i službi unutrašnjih poslova u Splitu“;

²⁶ HR-HDA-1220, D-P-3906: Magnetofonski zapisnik sa 132. sjednice PCKSKH od 7. 1. 1985., 19/2-19/7.

²⁷ HR-HDA-1220, D-SP-3907: Magnetofonski zapisnik sa 133. sjednice PCKSKH od 9. 1. 1985., 3.

- 2) da tijela unutarnjih poslova, „kao neki drugi samozaštitni faktori nisu na vrijeme obavijestili nadležne organe i učinili su niz propusta u praćenju i reagiranju na spomenute događaje“;
- 3) da tijela unutarnjih poslova u daljem radu na slučaju moraju poći od „hipoteze da su ti događaji organizirani“;
- 4) da u slučaju nije bilo dovoljno suradnje i brzog usuglašavanja stavova i ocjena između tijela javne i državne sigurnost s jedne i vojne sigurnosti s druge strane. „Isto tako, nije bilo odgovarajuće suradnje i pravovremenog vertikalnog obavješćavanja između Komiteta za ONO i DSZ mjesne zajednice na čijem području su se ekscesi odvijali, te Komiteta za ONO i DSZ općine Split i nadležnih tijela zajednice općine Split i organa Republike.“ Na sjednici je istaknuto „da se ovakva praksa ne smije ponoviti i u tom smislu treba poduzeti odgovarajuće mjere i aktivnosti kod nadležnih organa i institucija, uključujući i utvrđivanje odgovornosti“;
- 5) u dogovoru s Predsjedništvom CK SKH osnovana je radna skupina sa zadatkom da odmah otputuje u Split i s nadležnim tijelima iz grada i JNA osigura „ujednačavanje ocjena spomenutih događaja i poduzimanje hitnih i odgovarajućih političkih i drugih mjera u cilju pravovremenog rješavanja takvih i sličnih događaja ubuduće, odnosno adekvatnijeg reagiranja svih subjekata društvene samozaštite, ako do njih ipak dođe“. U radnu skupinu imenovani su: Todo Ćuruvija, predsjednik Savjeta za zaštitu ustavnog poretka, Marijan Kalanj, član Predsjedništva CK SKH i Vilim Mulc, član CK SKH i republički sekretar za unutarnje poslove;
- 6) da u Splitu treba hitno organizirati zvanični sastanak „odgovarajućih političkih faktora na kojem bi se sveobuhvatno razmotrili ovi događaji i sa kojeg će se za javnost izdati odgovarajuće saopćenje u kojem treba navesti činjenične događaje i njihove političke kvalifikacije“.²⁸

Ocjene i stavovi su 10. siječnja poslani i Predsjedništvu SFRJ s molbom da ih se proslijedi institucijama i osobama koje su o splitskom slučaju informirane.²⁹

Nakon sjednice Predsjedništva SRH 9. siječnja održana je i sjednica Predsjedništva CK SKH na kojoj je splitski slučaj bio jedina točka dnevnog reda. Špiljak je kao uvodničar više-manje ponovio činjenice, od kojih je temeljna bila da nitko u partijskom i sigurnosnom vrhu nije znao za slučaj u Splitu prije no što je JNA o njemu informirala sve relevantne čimbenike u državi. Različite ocjene slučaja mogle su po Špiljakovu mišljenju stvoriti problem između JNA

²⁸ HR-HDA-1616, kut. 312: Skraćeni zapisnik 79. sjednice PSRH od 9. 1. 1985.

²⁹ HR-HDA-1616, kut. 186: PSRH, Ocjene, stavovi i zaključci, DT br. 1/1-85 od 10. 1. 1985.

i Hrvatske, a to je on želio izbjeći, čini se, po svaku cijenu. Izgred je već dobio razmjere velikog slučaja jer su informacije o njemu iz sigurnosnih, vojnih, državnih i partijskih izvora kružile po državi pa je Špiljak primijetio da „sve republike ovo imaju“, kao i svi relevantni dužnosnici Federacije. Informacija sa sjednice Komiteta ONO i DSZ iz Splita ocijenjena je kao obranaštvo, što je izraz koji je korišten da označi relativiziranje ili neprihvatanje ocjene više partijske instance. Špiljak je tvrdio da ga je u Beogradu „spasila“ informacija koju je izradio Savjet za zaštitu ustavnog poretka Predsjedništva SRH, a koja je bila bliska viđenju JNA. Takva viđenja i dojmovi na saveznoj razini usmjerili su odgovor partijskog vrha iz Hrvatske. Mišljenja da su u JNA pretjerali sa svojom ocjenom ništa nisu bitnije mijenjala, pa je Špiljak težište govora stavio na pitanje prevencije i žurnog odgovora na slučaj te utvrđivanje je li on bio organiziran. Oko dvojbi iz Splita treba li početi s uhićenjima izgrednika, njegov stav je bio da treba.³⁰ Predsjedništvo je na sjednici zaključilo: da je neprihvatljiv podcjenjivački odnos službenih tijela i društveno-političkih organizacija Splita prema ispadu; da je neprihvatljivo da sustav informiranja unutar službenih tijela kao i političkih čimbenika ne funkcionira na dogovoren način; da se ne prihvaća „tendencija ‘obranaštva’ i umanjivanja dimenzije, suštine i karaktera ekscenčnih događaja ispoljenih u Splitu“ od strane Komiteta za ONO i DSZ Splita u odnosu na ocjene koje je dao SSNO; potvrđeno je viđenje izgreda od strane SSNO-a „(osim u mogućim nijansama koje ne opredjeljuju suštinu ocjene)“; da radna skupina u sastavu: Kalanj, Ćuruvija i Mulc otputuje u Split i da zajedno s rukovodstvima društveno-političkih organizacija Splita usuglase stavove i ocjene o zbivanjima nakon čega će se izraditi priopćenje za javnost, koje će potpisati Predsjedništvo Socijalističkog saveza i Saveza socijalističke omladine Splita; da se usuglašeni tekst stavova i analiza zbivanja pošalju u Predsjedništvo SFRJ, Predsjedništvo CK SKJ, predsjedništvima SK republika i pokrajina i SSNO-u; da je nužno da društveno-političke organizacije, odnosno rukovodstvo Splita iz slučaja „izvuku pouku“ i potaknu „aktivniju i energičniju borbu protiv kleronacionalističkih i sličnijih tendencija svih boja“.³¹

Devetog siječnja i Predsjedništvo SFRJ održalo je sjednicu na kojoj su savezni sekretari za obranu i unutarnje poslove (Branko Mamula i Dobroslav Ćulafić) obavijestili nazočne o „neprijateljskom delovanju sa klero-nacionalističkih pozicija“ u Splitu o kojem Predsjedništvo nije bilo pravovremeno informirano. Zbog toga je od Predsjedništva SRH zatražena „iscrpna informacija sa ocenama

³⁰ HR-HDA-1220, D-SP-3907: Magnetofonski zapisnik sa 133. sjednice PCKSKH od 9. 1. 1985., 1-II/6.

³¹ HR-HDA-1220, D-SP-3907: Skraćeni zapisnik sa 133. sjednice PCKSKH od 9. 1. 1985.

ovih događaja i svim dosad preduzetim merama u raščišćavanju ovog slučaja“.³² Kao što je naprijed rečeno, ta je informacija s ocjenama i stavovima Predsjedništva SRH poslana 10. siječnja.

Zbog vremenskih neprilika, velike bure i zaleđene piste na zagrebačkom aerodromu, radna skupina koju je osnovalo Predsjedništvo SRH tek je 14. siječnja uspjela otići u Split. Skupina je putem telefaksa i telefona dala instrukcije što se u Splitu treba napraviti.³³ Općinski komitet SKH Split održao je 10. siječnja sjednicu koja je bila zakazana šest dana ranije. Na zahtjev iz Zagreba na dnevni je red stavljen i izgred na Badnju noć. Javnost je tako informirana da je na sjednici saslušana informacija o „neprijateljskim ispadima grupe mladih ljudi“ i najoštrije osuđen njihov postupak.³⁴ Izgred je mnogo veći prostor dobio u informaciji za javnost sa zajedničke sjednice partijskih transmisija iz Splita, Socijalističkog saveza i omladinske organizacije održanoj na večer 10. siječnja. Informacija je bila konkretnija i sa spomenom 14 mladih osoba, uglavnom maloljetnika od kojih je za četvero dano ime i prezime, a za ostale inicijali i godine.³⁵ Bila je to uvertira za veći članak u *Slobodnoj Dalmaciji* sljedećeg dana u kojem je detaljno opisano što se zbivalo što je uključivalo i „repertoar“ koji je pjevan, kao i priznanje da je sustav zakazao u svojoj reakciji.³⁶ U medijsko batinanje izgređenika uključili su se i drugi mediji, a svoj prilog dao je i poznati splitski književnik i novinar Miljenko Smoje.³⁷ Izvan Hrvatske posebice je velik osvrt objavljen u tjedniku *NIN* u kojem je težište bilo na kašnjenju sistema u reakcijama i informiranju javnosti o izgredu koji je interpretiran kao demonstracije protiv JNA u „crvenom Splitu“.³⁸ U dijelu tiska tvrdilo se da se u rasvjetljavanju slučaja angažirao i SSUP, no za takvu tvrdnju nisam našao potvrdu.³⁹

Do tada je Centar SDS-a Split, kolokvijalno UDBA, napravio svoj dio posla. Centar SDS-a počeo je istragu 30. prosinca 1984. u sklopu operativnog istraživanja „Formula“ na temu hrvatskog nacionalizma i kleronacionalizma. Služba je do 16. siječnja 1985. obavila 25 informativnih razgovora – raščišćavanja,

³² HR-HDA-1616, kut. 289: PSFRJ, str. pov. br. 530 od 10. 1. 1985.

³³ HR-HDA-1220, D-SP-3908: Magnetofonski zapisnik sa 134. sjednice PCKSKH od 14. 1. 1985., 13/3.

³⁴ HR-HDA-1220, D-18108: Općinski komitet SKH Split, Dnevni red, br. 01-15/1-85 od 4. 1. 1985.; SELAMOV, Spora obnova partijskog članstva, *Slobodna Dalmacija*, 11. 1. 1985., 5.

³⁵ K. K., Osuda neprijateljskih ispada, *Slobodna Dalmacija*, 11. 1. 1985., 5.

³⁶ Kruno KLJAKOVIĆ, Nacionalistički noćni koncert, *Slobodna Dalmacija*, 12. 1. 1985., 6.

³⁷ Nikica BARIĆ, *Split 1980-ih. Društveni sukobi u sutonu samoupravnog socijalizma*, Zagreb, 2019., 574 – 575.

³⁸ Jug GRIZELJ, Ko to tamo peva, *NIN*, 20. 1. 1985., 24 – 26.

³⁹ J. GRIZELJ, Ko to tamo peva, *NIN*, 20. 1. 1985., 24 – 26; N. BARIĆ, *Split 1980-ih. Društveni sukobi u sutonu samoupravnog socijalizma*, 575.

18 operativnih provjera podataka, izrekla osam mjera upozorenja, uzela šest izjava, a za četiri osobe uvela tajni nadzor telefonskih razgovora. Istragom je utvrđeno da su sudionici „neprijateljskog istupanja uglavnom maloljetnici, po strukturi većinom učenici osnovnih i srednjih škola, te su neki već bili do sada kažnjavani. Uglavnom svi žive u nesređenim socijalnim i porodičnim uvjetima, te su u većini slučajeva prepušteni odgoju ulice.“⁴⁰ U informaciji Centra od 16. siječnja priznato je da nikoga od njih nisu mogli dovesti u vezu s osobama koje su bile pod obradom službe, a ta konstatacija u informaciji službe pisanoj potkraj veljače nije ponovljena.⁴¹ Roditelji su uglavnom bili religiozni, neki od njih su redovno išli na mise, „za razliku od djece koji sami ne posjećuju vjerske obrede, nego odlaze u crkvu jedan do dva puta godišnje (Uskrs, Božić), ali svi posjeduju temeljnu vjersku naobrazbu (krštenje, pričest, pohađanje vjeronauka do krizme). Njihov odnos prema crkvi, u smislu ispunjavanja obaveza kao vjernika, adekvatan je odnosu prema temeljnim društvenim institucijama kao što su porodica, škola i društvene organizacije.“ Dodano da se radi uglavnom o lošim učenicima od kojih je nekima već bila izrečena mjera pojačane brige i nadzora organa starateljstva uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi. Dio njih evidentirao je OSUP Split zbog sklonosti sitnim krađama i narušavanju javnog reda i mira. Kao „pjevači“ identificirani su: Toni Marasović, učenik Brodograđevne škole u Splitu i jedini kojem je član obitelji bio pod obradom SDS-a; Petar Jelavić, priučeni pekar; Dalibor Jerončić, bez zanimanja; Milan Zujčić, učenik Brodograđevne škole u Splitu; Mladen Bašić, učenik Odgojnog centra u Brdima; Ivica Kušeta, učenik Građevinske škole iz Splita; te Siniša Ibrašimović i Vlado Jerković, učenici 8. razreda osnovne škole u Splitu. „Navedena grupa mladića je prethodno bila konzumirala veće količine alkohola u susjednim kafićima.“ Javni red i mir narušavale su četiri osobe: Mladen Mihanović, nezaposleni poljoprivrednik, Vinko Dukić i Armando Jurkić, srednjoškolski učenici iz Splita, i Goran Madunić, građevinski tehničar. Oni su u „kratkim vremenskim razmacima bacali petarde ručne izrade, ‘čikete’ privrednog eksploziva, te jednu malu kantu suzavca među okupljene građane“. Za remećenja javnog reda i mira nabrojano je još sedam osoba od kojih su šest (tri mladića i djevojke) bili učenici koji su također pjevali zabavne, pjesme o Hajduku i božićne pjesme. „Tokom raščišćavanja“ uočeno je da se radi o osobama koje nisu bile svjesne težine izgređa, koje su naglašavale utjecaj alkohola, koje su poistovjećivale nacionalne i navijačke strasti te da su se kao maloljetnici na taj način dokazivali i skretali pozornost unutar šire skupine.

⁴⁰ HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

⁴¹ HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 16. 1. 1985., Informacija broj 20.

Nakon što su svi akteri istupa identificirani, Služba javne sigurnosti je 11. siječnja 1985. podnijela zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv njih. Protiv dvojice punoljetnika, Tonija Marasovića i Petra Jelavića, podnijeta je kaznena prijava, a protiv S. Ibrašimovića, D. Jerončića, M. Zujića, M. Bašića, I. Kušete i V. Jerkovića podnesen je zahtjev za pokretanje Pripremnog postupka sudcu za maloljetnike Okružnog suda Split „zbog osnovane sumnje da su počinili krivično djelo protiv osnova socijalističkog društvenog uređenja i sigurnosti SFRJ – izazivanjem nacionalne mržnje – djelo opisano i kažnjivo po članu 134. stav 1. krivičnog zakona SFRJ“.⁴²

Na sjednici Predsjedništva CK SKH 14. siječnja 1985. slučaj Split razmotren je u okviru informacije Centra CK SKH za informiranje i propagandu o stanju javnog reda i mira tijekom vjerskih blagdana. Slučaj je u kuloarima dobio veliku pozornost, pri čemu je jedan od članova, Stanko Stojčević, informirao da ga uspoređuju s albanskom pobunom na Kosovu 1981. Špiljak nije bio začuđen tom usporedbom jer se stvarao dojam da su u Hrvatskoj deset dana o tome šutjeli, što je interpretirano kao pokušaj zataškavanja i relativiziranja pa su iz Beograda tražene informacije o slučaju. Stipe Šušvar nije bio zadovoljan medijskom prezentacijom slučaja na Radio-televiziji Zagreb, za razliku od članka u *Slobodnoj Dalmaciji*. Na sjednici su smatrali da je nakon informiranja javnosti slučaj primiren, a Špiljak se nadao da je ista stvar i na razini Jugoslavije.⁴³ Na sjednici je zaključeno da se pripremi pisana informacija, „koja bi sadržavala cjelokupnu kronologiju i ocjenu događaja“ i da se odmah distribuira u CK SKJ, članovima CK SKH, predsjedništvima konferencija SKH zajednica općina, Gradskom komitetu SKH – Zagreb i općinskim komitetima SKH.⁴⁴

Radna skupina Predsjedništva SRH podnijela je svoje izvješće na sjednici Savjeta za zaštitu ustavnog poretka 16. siječnja 1985. Njihovom intervencijom problem je samo dijelom riješen jer „nadležni organi Splita“ nisu prihvatili armijske „ocjene o karakteru i ukupnom sigurnosnom značaju tih događaja, niti u potpunosti prihvaćaju političke ocjene ovog Savjeta, odnosno Predsjedništva SRH i Predsjedništva CK SKH, koje su im također u cjelini prezentirane“. Istaknuto je i da je „stvorena nedopustivo loša klima između organa unutrašnjih poslova Splita i odgovarajućih organa sigurnosti VPO-a“. Smatrano je da se represivne mjere u Splitu ne provode dovoljno odlučno jer identificirani učesnici izgreda nisu u pritvoru i protiv njih je proveden samo prekršajni postupak.

⁴² HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

⁴³ HR-HDA-1220, D-SP-3908: Magnetofonski zapisnik sa 134. sjednice PCKSKH od 14. 1. 1985., 13/2-14/1.

⁴⁴ HR-HDA-1220, D-SP-3908: Skraćeni zapisnik sa 134. sjednice PCKSKH od 14. 1. 1985.

Savjet je zaključio da se Predsjedništvu SRH predloži da „zauzme stav o neophodnosti neodložnog i energičnog utvrđivanja pojedinačne odgovornosti za učinjene propuste, sa primjerenim konzekvencama koje iz toga proizlaze“.⁴⁵ Predsjedništvo SRH je na sjednici 21. siječnja 1985. odlučilo da se „zbog učinjenih propusta organa kojima rukovode“, sekretar OSUP-a i načelnik Centra SDS-a Split smjene. Nakon te odluke, republički sekretar za unutrašnje poslove pokrenuo je postupak za smjenjivanje, odnosno njihovu suspenziju.⁴⁶ Od toga je dana informacije Centra SDS-a Split, umjesto Mate Andrijaševića, potpisivao Blagoje Zelić koji je poslije imenovan za načelnika službe.⁴⁷ Odlukom o smjeni koja se tek trebala provesti „riješena“ je problem nesuglasja između JNA i SKH oko političke ocjene izgreda. Nakon toga sve je bila puka formalnost, premda je jedna od partijskih transmisija, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SRH, na sjednici 30. siječnja 1985. smatrao da treba postaviti i pitanje političke odgovornosti „političkih kadrova u Splitu zbog sporog reagiranja na istupe nacionalista u noći 24. na 25. prosinca 1984. godine“.⁴⁸

Prema informaciji centra SDS-a Split, na temelju članka 57., 114. i 39. Zakona o prekršajima, općinski sudac za prekršaje Split je 23. siječnja 1985. donio rješenje kojim su se T. Marasović i P. Jelavić proglašeni krivim i kažnjeni kaznom zatvora u trajanju od šezdeset dana, Mladen Bašić, Dalibor Jerenčić, Ivica Kušeta i Milan Zujčić kaznom zatvora od 15 dana, a Sanja Antić, Sandra Blesić, Vedran Dodoja, Vinko Dukić, Goran Madunić, Armando Jurić, Mladen Mihanović, Boris Oštrić i Pero Reić kaznom zatvora u trajanju od 10 dana. Siniši Ibrašimoviću i Vladi Jerkiću izrečena je mjera upozorenja „kao i njihovim roditeljima“, a osnovne škole koje su pohađali su upozorene da primjene odgovarajuće odgojne i disciplinske mjere prema njima.⁴⁹ Jedan mlađi punoljetnik osuđen je na četiri mjeseca zatvora. Okružni sud u Splitu četiri maloljetnika uputio je na disciplinski centar s pojačanom brigom i nadzorom, a dva maloljetnika upućena su u odgojnu ustanovu. Protiv te presude žalilo se Okružno javno tužilaštvo jer je smatralo da se ne radi samo o nacionalnoj netrpeljivosti već i zazivanju nacionalne mržnje i

⁴⁵ HR-HDA-1616, 2. 2. 205: Skraćeni zapisnik 27. sjednice Savjeta za zaštitu ustavnog poretka od 16. 1. 1985.

⁴⁶ HR-HDA-1220, D-P-3918: PCKSKH od 8. 2. 1985., Informacija o neprijateljskom djelovanju s pozicija kleronacionalizma i neposrednim zadacima Saveza komunista i organiziranih socijalističkih subjektivnih snaga u njegovu suzbijanju.

⁴⁷ Prva je bila informacija od 21. siječnja. HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 21. 1. 1985., Informacija broj 21.

⁴⁸ HR-HDA-1220, PCKSKH, PSS, kut. 56: Republički odbor SUBNOR-a Hrvatske, Rezime, br. 02-207/85 od 14. 2. 1985.

⁴⁹ HR-HDA-1561: Centar SDS Split od 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

razdora prema narodima i narodnostima u SFRJ. Vrhovni sud uvažio je žalbu, no nije izmijenio stegovne mjere.⁵⁰ S tim je presudama priveden kraju slučaj koji je inicirala JNA, odnosno njezini dijelovi iz Splita.

Predsjedništvo Konferencije SKH Zajednice općina Split raspravljalo je 25. siječnja 1985. s Komitetom za ONO i DSZ Zajednica općina Split o zadacima SK-a u svezi nacionalističkih, kleronacionalističkih i klerofašističkih pojava na području Zajednice općina. U zaključcima je rečeno da ekscesi „koji se dešavaju i u našoj regiji u sebi sadrže značajke kleronacionalizma, odnosno klerofašizma. Mi ne možemo da za sve ove pojave frontalno optužujemo vjerske zajednice, ali možemo i trebamo od njih zahtijevati da se distanciraju od ovakvih tendencija i njihovih nosilaca.“⁵¹

Potom je 2. veljače 1985. Općinski komitet SKH Splita održao sjednicu na kojoj su bili i član Predsjedništva CK SKH Marijan Kalanj te admirali Božidar Grubišić i Tihomir Vilović. Prikaz sjednice objavljen je u *Slobodnoj Dalmaciji*. S izuzetkom dva govornika od kojih je jedan smatrao da se slučaju daje prevelika pozornost, ostali, posebice admirali, bili su na crti beskompromisnog obračuna s nacionalizmom. Na sjednici je i službeno pokrenut postupak smjene lokalnih čelnika službe unutarnjih poslova Ante Grubišića i Mate Andrijaševića, s tim da je istaknuto da se njihov idejno-politički integritet ne dovodi u pitanje.⁵² Ocjena izgreda bila je na liniji koju je tražila hijerarhija, odnosno ona je potvrđivala da je u pitanju organizirani napad na tekovine revolucije i socijalističko samoupravljanje. Istaknuto je da je događaj između 24. i 25. prosinca u Splitu imao „fašistoidno i kleronacionalističko obilježje sa prisutnim elementima provokacije prema Jugoslavenskoj narodnoj armiji“, te da su neodržive interpretacije da se radi o slučaju, odnosno spontanom izgredu. Na sjednici su usvojeni i konkretni zadatci za političke i općinske strukture u općini.⁵³ Po partijskoj crti za provedbu zadataka zaduženi su komunisti i osnovne organizacije SKH. Uz zaključke distribuirani su i „Stavovi Predsjedništva CK SKJ o obavezama organizacija i organa Saveza komunista u idejnoj borbi“. Do konca veljače 285 osnovnih organizacija SK u

⁵⁰ Hrvatska – Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, gradivo Javnog tužilaštva Hrvatske (dalje HR-DORH-JTH), spisi Javno tužilaštvo SRH, veljača 1986., Informacija o političkoj delikvenciji na području SRH u 1985. godini; N. BARIĆ, *Split 1980-ih. Društveni sukobi u sotonu samoupravnog socijalizma*, 575.

⁵¹ HR-HDA-1220, D-19118: *Informativni bilten* 2, Konferencija SKH Zajednice općina Split, kolovoz 1985., 69 – 70, Zadaci SK u borbi protiv nacionalističkih, kleronacionalističkih i klerofašističkih pojava na području Zajednice općina Split.

⁵² Lada STIPIĆ NISETEO, „Pjevači“ na sceni, dirigenti u sjeni, *Slobodna Dalmacija*, 4. 2. 1985., 1, 3.

⁵³ HR-HDA-1220, D-18522: Stavovi i Zaključci Općinskog komiteta SKH Split povodom neprijateljskog djelovanja ispoljenog između 24. i 25. prosinca 1984. u Splitu i neposredne aktivnosti organiziranih društvenih snaga.

općini Split, odnosno njih 37 posto, održalo je sastanke na kojima se upoznao sa stavovima i zaključcima, mjerama i zadacima OK SKH. Do kraja ožujka ukupno je 485 osnovnih organizacija SK (56 posto) održalo sastanke i o njima informiralo Općinski komitet SKH Split. U travnju je o izgredu raspravljao „zanemarivo mali broj“ osnovnih organizacija SK. Manji dio osnovnih organizacija, uglavnom po mjesnim zajednicama, održao je sastanke u siječnju nakon objavljivanja informacije o izgredu. Članstvo je sa zaključcima OK SKH u pravilu upoznavano tako što su materijali na sastancima u cijelosti pročitani, uključujući i Stavove Predsjedništva CK SKJ o obvezama organizacija SK u idejnoj borbi.⁵⁴

Točka na i slučaja stavljena je na sjednici Centralnog komiteta SKH 4. veljače 1985. Na zatvorenom dijelu sjednice razmotrena je informacija o incidentu s pravorijekom koji je bio obvezan za sve članove Partije i organizirane socijalističke snage, odnosno političke i državne transmisije. Zaključeno je da se sačini sažetak rasprave i uputi svim relevantnim dužnosnicima u Partiji i Republici te da se na jednoj od narednih sjednica raspravi konkretan prijedlog programa aktivnosti SK i drugih organiziranih snaga na društvenim pitanjima religije i borbe protiv klerikalizma i kleronacionalizma.⁵⁵ Bit poruke, tj. zaključka, bio je da „klerikalni dio svećenstva čini sve da vjernici, posebno tzv. aktivni odred mladih, tobože samoniklo ili navodno spontano djeluje sa kleronacionalističkih i klerofašističkih pozicija“. Zaključeno je da se o „rafiniranoj i domišljatoj strategiji u kojoj neposredni inspiratori, klerikalni ideolozi, ostaju po strani dostojanstveni i peru ruke od, kako kažu, nekršćanske odgovornosti“.⁵⁶ S takvim stavom potvrđeno je armijsko viđenje slučaja da je u pitanju dobro organizirani napad na nju za što nije bilo nikakvih osnova. Politička potreba smirivanja ispada koji je pretvoren u slučaj prevladala je činjenično stanje. Na sjednici je prihvaćena i informacija o slučaju i smjernicama za suzbijanje neprijateljskog kleronacionalističkog djelovanja. Informacija je 13. veljače distribuirana do razine općinskih komiteta SKH s obvezom da se pročita i na sastancima sa svim sekretarima osnovnih organizacija SK. S njom je trebalo upoznati i članove općinskih komiteta za ONO i DSZ te članove komisija za odnose s vjerskim zajednicama izvršnih vijeća zajednica općina, grada Zagreba i skupštine općine. Informacija je bila osnova za kritičku raspravu o stanju u svakoj sredini i izradu programa idejno-političke

⁵⁴ HR-HDA-1220, D-19137: Općinski komitet SKH Split, lipnja 1985., Prikaz rasprave u OOSK o stavovima i zaključcima OKSKH Split povodom neprijateljskog djelovanja ispoljenog između 24. i 25. prosinca 1984. godine u Splitu i neposrednim aktivnostima organiziranih društvenih snaga.

⁵⁵ HR-HDA-1220, D-SP-3918: Skraćeni zapisnik sa 24. sjednice CKSKH od 4. 2. 1985.

⁵⁶ HR-HDA-1220, D-P-3918: PCKSKH od 8. 2. 1985., Informacija o neprijateljskom djelovanju s pozicija kleronacionalizma i neposrednim zadacima Saveza komunista i organiziranih socijalističkih subjektivnih snaga u njegovu suzbijanju, 19 – 20.

akcije za borbu s unutarnjim neprijateljem iz vjerskih i nacionalističkih redova. Informacija je prosljeđena i predsjedništvima političkih transmisija u SRH: SUBNOR-u, Savezu sindikata, SSRNH-u i SSOH-u, članovima Predsjedništva SRH koji nisu članovi CK SKH i članovima CK SKJ iz SRH te predsjednicima Komiteta SKJ u 5. armiji u Zagrebu i VPO-u u Splitu. Informacija je istog dana prosljeđena i sekretaru Predsjedništva CK SKJ i sekretarima predsjedništava centralnih komiteta republika i pokrajina. To je inače bila česta praksa međusobnog informiranja koja je zbog slučaja koji je napravila JNA bila i nužnija i dokaz da SKH nema dvojbi u obračunu s unutarnjim neprijateljem, posebice hrvatskim.⁵⁷

U intervalu između slanja okružnice i plenuma CK SKH, sjednicu je 7. veljače 1985. održao i Komitet za ONO i DSZ SRH na čijem je čelu bio Mika Špiljak. Po funkciji članovi Komiteta bili su i komandanti 5. armije, VPO-a i Teritorijalne obrane SRH: general-pukovnik Zorko Čanadi, viceadmiral Božidar Grubišić i general-potpukovnik Martin Špegelj. U raspravi o sigurnosnom stanju u SRH nekoliko sugovornika dotaklo se i izgreda u Splitu. Todo Ćuruvija rekao je da su u slučaju Splita dobili „jedan vrlo obranaški izvještaj“ u kojem je ispad minimaliziran, pa je on morao agresivno prekinuti takvu liniju. Po njegovu mišljenju, izgred je imao i dobru stranu jer je režim natjeran na kontraofenzivu. Za generala Špegelja onaj „tko pjeva ustaške pjesme je ustaša. Onaj tko zagovara bratoubilački rat je zločinac ratni.“ Smatrao je da su kazne od 60 dana male i da treba promijeniti zakon kako bi se uvele kazne od kojih će „zatreptati mišići od Triglava do Đevđelije“. General Čanadi također je smatrao da su kazne male te da Split i Dalmacija nisu slučajno izabrani „za ovakve istupe posebno nacionalista“ jer je cilj bio da se jave u područjima koji su tijekom rata bili nositelji „progresna naših ideja“. Naglasio je da izgrednike zbog pjevanja pjesama o Paveliću i klanju Srba u medijima nije trebalo zvati mladićima, čime je očito želio reći da zaslužuju neku osuđujuću kvalifikaciju. Njemu je također zasmetalo što iz okupljene mase nije bilo nikakve reakcije jer je među njima sigurno bilo komunista. Isto je naglasio viceadmiral B. Grubišić. Ante Marković smatrao je da slučaj potiče na njihov drugačiji angažman i da se treba posebice pozabaviti Splitom, pa ako se problem riješi u njemu i još par većih gradova, riješilo bih se takvih slučajeva u 90 posto Republike, pri čemu je vjerojatno mislio na sprječavanje pojava koje su u SKH tretirane kao kleronacionalizam.⁵⁸

⁵⁷ HR-HDA-1220, D-P-3918: PCKSKH, br. 03/S-str. pov. 186/1-85 od 13. 2. 1985.

⁵⁸ HR-HDA-1220, sjednica KONO i DSZ SRH od 7. 2. 1985: Magnetofonski zapisnik sa sjednice, 8/2-8/3, 10/5-10/6, 11/4-11/6, 12/5, 13/4-13/7.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Izgred u Splitu na Badnju noć u kategoriji je maloljetničke delikvencije. U demokratskim društvima s takvim se asocijalnim izgredima bave prvenstveno socijalne službe. U Jugoslaviji je demokracija tretirana kao klasna kapitalistička propagandna i takav izgred mogao je lako dobiti kvalifikaciju težeg djela političkog kriminala, što se i zbilo.⁵⁹ Izgred je od strane JNA promoviran u prvorazredan politički slučaj, a ne kao asocijalno ponašanje skupine mladih osoba u kojoj su uglavnom bili maloljetnici. Izgred nije bio takvog intenziteta koji bi „zatresao“ Split, a pogotovo Jugoslaviju. No zahvaljujući JNA to je učinjeno. I to je glavna nepoznanica. Zašto je JNA, tj. SSNO inzistirao na stvaranju slučaju i pritisku na SKH da prihvati njihovu interpretaciju slučaja? Za utemeljen odgovor za sada nema elemenata, premda ne treba odbaciti ni hipotetsku mogućnost da se radi o reakciji koja je za JNA bila sasvim uobičajena jer je ona vjerojatno bila najdogmatskiji dio režima. Branko Mamula u svojim sjećanjima slučaj ne spominje i to je, čini se, logično, u pitanju je marginalno zbivanje koje nema što tražiti u knjizi koja se bavi strategijskim pitanjima i visokom politikom Jugoslavije nakon smrti Josipa Broza Tita.⁶⁰ Slučaj se može tretirati i kao konkretan primjer odnosa JNA i SRH, ali i kao dokaz „hrvatske šutnje“ u kojoj SKH pazi da ne dolazi u sukobe koji imaju ideološku, ali i moguću nacionalnu pobudu. U ovom slučaju bitna je nacionalna pobuda, izgred se po partijskim mjerilima smatrao primjerom hrvatskog nacionalizma i nesmiljenom reakcijom na njega. Izgred je i primjer koji služi kao dokaz koliko je partijski vrh Hrvatske u osjetljivijim pitanjima bio skloniji prihvaćanju ocjene izvana no što je bio spreman podržati kritična mišljenja na nižim razinama odlučivanja u Republici.

Oko odnosa JNA i SRH u tom razdoblju nekih velikih problema nije bilo pa nekakvu otvorenu pobudu za sukob nije lako uočiti. Problem financiranja JNA bio je otvoren, no Hrvatska u njemu nije imala nekakvo posebno mjesto. Zanimljivo je da su na incidentu u Splitu inzistirali djelatnici sigurnosnih struktura JNA: Ljubiša Beara, Ilija Čeranić, Miloje Karanović i Vukašin Medić za koje nema dvojbe da po nacionalnosti nisu Hrvati, no iz kasnijeg razvoja slučaja očito je i da generali i admirali hrvatske nacionalnosti Božidar Grubišić i Jere Grubišić dijele ista mišljenja. U SRH glavni operativac u istrazi Todo Čuruvija bio je Srbin, no ni Hrvat M. Špiljak, kao najutjecajniji dužnosnik u sustavu,

⁵⁹ HR-DORH-JTH: Javno tužilaštvo Hrvatske, veljača 1986., Informacija o političkoj delikvenciji na području SRH u 1985. godini.

⁶⁰ Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica, 2000.

ne zaostaje za njim u ocjenama zbivanja premda ima različite informaciju i nekritički prihvaća armijsku interpretaciju. U biografiji Mike Špiljaka splitski izgred se ne spominje.⁶¹

⁶¹ Hrvoje KLASIĆ, *Mika Špiljak. Revolucionar i državnik*, Zagreb, 2019.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Hrvatski državni arhiv (HR-HDA)

HR-HDA-1220 Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, D dokumentacija, opći spisi, 1985., br. 18108, 18522, 19118 i 19137; D dokumentacija, povjerljivi i strogo povjerljivi spisi, 1985., br. 3906, 3907, 3908 i 3918; Predsjedništvo CK SKH, Političko-sigurnosna situacija, strogo povjerljivi spisi, 1985.; Komitet za Općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu, sjednice 1985.

HR-HDA-1561 Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske, Centar SDS Split, 1985.

HR-HDA-1616, Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske, sjednice 1985.; Savjet za zaštitu ustavnog poretka, sjednice 1985.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (HR-DORH)

HR-DORH spisi Javnog tužilaštva Hrvatske, 1986.

NOVINE:

NIN, 1985.

Slobodna Dalmacija, 1985.

LITERATURA:

AKMADŽA, Miroslav, *Franjo Kuharić. Kardinal i vlast*, Zagreb, 2020.

ATELJEVIĆ, Milan, PETKOVIĆ, Aleksandar, *Komiteti za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu*, Beograd, 1985.

BARIĆ, Nikica, *Split 1980-ih. Društveni sukobi u sutonu samoupravnog socijalizma*, Zagreb, 2019.

KLASIĆ, Hrvoje, *Mika Špiljak. Revolucionar i državnik*, Zagreb, 2019.

MAMULA, Branko, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica, 2000.

MARIJAN, Davor, „Cvijeće zla“ – *Bijela knjiga Saveza komunista Hrvatske, Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 53, No. 1, Zagreb, 2021., 7 – 42.

RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006.

RISTANOVIĆ, Petar, *Iluzija moći. Srpski kritički intelektualci i komunistički režim*, Beograd, 2020.

Davor MARIJAN

THE “RIOTS OF USTASHAS” ON CHRISTMAS NIGHT IN SPLIT IN 1984

SUMMARY

On Christmas Eve 1984, a large group of young people gathered in the Visoka area of Split to observe the usual, albeit illegal, night race of cars and motorbikes. The gathering took place in the area of the city with the Yugoslav People's Army (JNA) barracks and residential buildings whose tenants were military personnel. During the gathering, a small group of mostly intoxicated minors, sang songs in which they glorified the Ustasha chief Ante Pavelić and insulted the Yugoslav communist leader Josip Broz Tito and the Serbs. The Secretariat of Internal Affairs and the Committee of the League of Communists from Split informed their superiors in Zagreb about the incident as an example of a violation of public order and peace, without going into details, with the observation that the celebration of Christmas was more peaceful than in previous years.

The JNA interpreted that riot as an organized provocation and an attack on the barracks and military apartments, with a noticeably exaggerated number of people gathered in their report. The leaders of the Secretariat of Internal Affairs and the Centre of the State Security Service of Split did not agree with this view, apparently because they believed that they knew the situation in the city better than the representatives of the military security service did. The commander of the Military and Naval District of the JNA in Split got involved in the conflict that arose from that dispute, and then the Federal Secretary for National Defence from Belgrade, who also engaged the top of the Security Administration, joined him. At the session of the Committee for National Defence and Social Self-Protection of the Municipality of Split, they rejected the pressure and concluded that the riot is being given the attention it does not deserve. The JNA then informed all the relevant institutions in the Federation, and declared the riot the biggest attack on themselves after 1971 and 1981. The juvenile riot thus became a case that resonated throughout the country. The riot was discussed on several occasions by the top of the League of Communists of Croatia, which accepted the interpretation of the JNA and dismissed the leaders of the internal order services in Split. The riot was characterized as a case of clerico-nationalism and an attempt was made to link it to part of the hierarchy of the Catholic Church, although there was no basis for such a claim. This paper is written based on original archival material of socio-political organizations and institutions mentioned in the text.

Keywords: Split, Yugoslav People's Army, Union of Communists of Croatia, clerico-nationalism, juvenile delinquency.